

Távoktatás - hozzáférés

Kovács Ilma:

*Távoktatás és hozzáférés*⁵⁹

Bevezetés

Napjainkban már nem hat az újdonság erejével sem a **távoktatás** mint kifejezés, sem maga a távoktatási képzési forma. Szinte mindenki hallott a földrajzi távolság legyőzése igényével létrehozott távoktatásról, továbbá sokan szerveznek távoktatási képzéseket, és egyre többen vesznek részt is ilyen képzésekben. Aki választani akar az ilyen képzések közül, annak elég, ha alaposan körül néz az utcai plakátokon.

Hasonlóképpen gyakran halljuk azt is, hogy már csak egy probléma van ezen a területen: a **hozzáférés**. A nehézségek elemzésével foglalkozók kiemelkedő helyet szánnak a kellő infrastruktúra és az elektronikus írástudás hiányának. A téma felemlegetésekor jönnek a véget nem érő negatív magyarországi statisztikai adatok, amikhez kezdünk – szintén – hozzászokni. (Az a sajnálatos tény, hogy mire nálunk ismertté vált a távoktatás – többnyire – fizetős képzés keretében zajlik, nem lehet tárgya egy elméleti kérdéseket elemző tanulmánynak.)

Ilyen társadalmi ismertség mellett nem tekinthető kihívásnak a címben jelzett terület. Banalitás. Mi újat lehet mondani? – tehette fel a kérdést akár Ön is, Tisztelt Olvasóm, a cím olvastán.

Korábbi publikációimban és mostani tanulmányomban egyaránt erről a **két „egyszerű” dolgról** szóltam, illetve szeretnék ismételtén szólni: a távoktatásról és a távoktatáshoz történő hozzáférésről. Elemzőként természetesen a szokásos kritikáktól eltérő irányból és más jelleggel közelíték.

*

Az 1970-es évek távoktatásához képest napjainkra jelentősen átalakult és kibővült a távoktatás eszközzrendszere. A „bővítés” tényének elismerésével – úgy vélem – már válaszoltam is egy sokak által (igaz korábban) gyakran feltett kérdésre is: **új forma született vagy „csak” bővült a távoktatás eszközzrendszere?**

⁵⁹ (Ez a tanulmány egy 2005-ös előadás és egy már interneten megjelent tanulmány – új kérdéseket felvető – átdolgozott változata. Az előadás elhangzott: Modern távoktatás és hozzáférés címmel, Felnőttképzés és demokrácia – képezhetőség, felnőttkori ismeretbővítés, Konferencia, a Felnőttképzés Fejlesztéséért Egyesület, Budapest, TIT Székház, 2005. november 21-22. A tanulmány megjelent: Kovács Ilma: Távoktatástól – Távoktatásig című tanulmánygyűjteményben: www.mek.oszk.hu/04500/04524)

Igen. Egyeseknek bővült, mások számára új forma született.

Többünknek, akik már annak idején – például Magyarországon a '70-es években – megismerhettük a hagyományos távoktatási formát, nem teljesen új a mai modern forma sem. Mi tehát bővített változattal és/de milliányi kidolgozatlan didaktikai kérdéssel állunk szemben, nem is beszélve magáról az új információs és kommunikációs technológia nehézségeiről!

Azok pedig, akik csak most ismerkednek a távoktatással mint olyannal Magyarországon – „sajnos” – nem attól „szenvednek”, hogy át kell alakítaniuk a régi hagyományos távoktatási formát, hanem attól, hogy (végre!) el kell, hogy fogadjanak valami **teljesen újat**. **Az új technológiákkal egyszerre kell, hogy megismerkedjenek a tanár és diák közötti és távolságot „megszelidítő” pedagógiai és andragógiai kihívásokkal.**

A **távoktatás** megismerése tehát mindannyiunk számára **kihívást jelent, akkor is, ha már korábban is ismertük, hiszen napjainkra jelentősen megváltozott.**

A kérdés a gyakorlatban még ezen is túlmutat.

*

Divatos témákról lévén szó, nagyon sokat hallunk a **távoktatásról is** és az **e-learningről is**. Másként is fogalmazhatunk: ma már mindenkinek van mondanivalója e fogalmakról. Gond azért akad, mert **hol távoktatásról**, hol az – annak szinonimájaként használt – **e-learningről** beszélnek.

Tagadhatatlan, hogy azonos és alapvető problémát kíván mindkettő megoldani: hogyan valósul meg a tanulás mint olyan, ha a tanuló nincs azonos tanteremben vagy előadóteremben a tanárral (és az osztállyal)?

Akik az e-learning felé veszik az irányt, éppen úgy a TÁVOLSÁG fogalmával kompatibilis pedagógiai megközelítéseket kell, hogy megalkossanak tanítóként vagy tanulóként egyaránt, mint amikor a távoktatással kezdtünk foglalkozni. Kérdés persze, hogy van-e a kettő között azonos-ság?

Jogos avagy jogtalan a vegyes szóhasználat? Mi is történik napjainkban?

*

Én magam – lévén a felsőfokú távoktatás kutatója 1973-74 óta – úgy látom, hogy a szinonimaként használt kifejezések használói gyakran *leszűkítik az e-learning tartalmát*, és annak felemelítésekor kizárólag az *elektronikus eszközökkel végzett távoktatásra* gondolnak. Ez a leszűkítés, ami nagyon sok előadásból és írásból kiderül, önmagában is káros, továbbá erőteljesen nehezíti a gyakorlati tájékozódást, és ezáltal fékezi az előrehaladást.

Van eset, és az is jogos, hogy olyankor is alkalmazzák az e-learning kifejezést, aminek semmi köze nincs a távoktatáshoz, hiszen tanár és diákja(i) egy időben és egy térben dolgoznak. Természetesen ez is történhet elektronikus tanulás segítségével.

Kérdés: akkor „miért nem nevezzük nevén a gyereket”?

Első rész

A távoktatás

Nem olcsó a modern távoktatás. Intézményi akaraton, képzett oktatókon kívül sok pénz is kell az eszközrendszer és az infrastruktúra kialakításához és fenntartásához, valamint a tananyagok fejlesztéséhez. Főleg induláskor komoly beruházást igényel – hallhattuk ezt már korábban is.

Nagyon sokáig – csak úgy – egyszerűen távoktatásról beszéltünk. Így volt ez az 1970-es évektől szinte a '90-es évek végéig Magyarországon. A XXI. század első éveiben azonban, az ún. hagyományos távoktatást felváltotta annak multimédiás eszközrendszerrel és a világhálóval bővített változata. Ez utóbbit nevezhetnénk modern, vagy elektronikus távoktatásnak is. A jelzők azonban elmaradnak.

A távoktatás fogalmának első hazai meghatározására 1974-ben került sor a Tihanyi Távoktatási Konferencián. A konferenciát a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpont távoktatási csoportja és az Országos Pedagógiai Intézet Felnőttnevelési Tanszéke szervezte. [1]

A távoktatást az alábbiak szerint értelmeztük már akkor Magyarországon:

„A távoktatás kötött, zárt rendszerű, feszesen irányított tanulási folyamat, amely meghatározott, előírt és pontosan felépített ismeretek elsajátítására szerveződik, meghatározott követelmények teljesítése érdekében. A tanulás irányítása arra törekszik, hogy a tanulási folyamat megvalósulásának minden mozzanatát kézben tartsa, ide értve a jártasságok, készségek kifejlesztését is, és a visszacsatolás, értékelés rendszerével megteremtse az önellenőrzés és az ellenőrzés – ezzel pedig a tervszerű, eredményes továbbhaladás – minél optimálisabb feltételeit. A távoktatás rendszerében a tanulás közvetlen irányítása és a közvetett irányítás térben és időben a lehető legtávolabbra kerül egymástól. Illetve: a közvetlen irányítás a lehető legszűkebb térre szorul vissza, a közvetett irányítás pedig a lehető legnagyobb mértékben kiszélesedik. Döntő fontosságúvá válik a tanulás önirányítása. A távoktatás a tanulók önfejlesztő energiáinak maximális felhasználására épít, mégis arra törekszik, hogy a tanulást (a tanulói önirányítást) közvetett módon, – de minél határozottabban – befolyásolja és vezérelje.”

A Csoma Gyula által tömörített megfogalmazás nyomán akkoriban is erőteljesen igyekeztük kihangsúlyozni azt, hogy felfogásunk szerint a távoktatás *nem jelent ún. „tisztá” távoktatást. A közvetlen irányítás is szerepel a fogalomban!*

Mi is közvetlen tanár–diák találkozókkal tagolt tanítási-tanulási folyamatot értettünk alatta, ahol az idő nagyobbik részében, azaz az egyéni, önálló tanulási szakaszokban a tanuló felkészülését speciális távoktatási eszközökkel támogattuk.

A zárt didaktikai rendszerű, diplomát adó oktatási/képzési formaként kezelt távoktatás Magyarországon főleg a felsőoktatásban és a középfokú oktatásban került kipróbálásra az 1970-es években. [2]

A kezdeti korszakban, a távoktatás eszközei között döntő mértékben írásos, azaz nyomtatott anyagokat alkalmaztunk, és az eszközrendszer csak fokozatosan gazdagodott egyéb ún. nem írásos eszközökkel (hangszalagok, diapozitívok, kísérleti csomagok, rádió és televíziós adások stb.) [3]

Ahhoz, hogy valaki eredményesen végezhesse tanulmányait távoktatás keretében rendelkeznie kell **az önálló tanuláshoz szükséges képességekkel** (az önálló tudásalkotás képességével) **és motiválnak kell lennie**. Csak így képes arra, hogy egyedül (de tutori segítséggel!) végrehajthassa a tanulási programot, hiszen itt nem számíthat a régen megszokott tanári magyarázatokra, sőt társai támogatására sem stb.

És hogyan értelmezzük a távoktatást napjainkban?

A távoktatás kialakulásakor, az 1960-as évek elején a földrajzi távolságok áthidalásának igényével alakultak ki az új képző szervezetek. A **tér és idő távolságának legyőzését hangsúlyoztuk** szinte folyamatosan, azaz elsősorban a tanár és diák közötti távolságot.

Alig néhány évtized elteltével, az új információs és kommunikációs technológiák megjelenése és térhódítása okán a résztvevők közötti valódi **földrajzi távolság** szinte teljesen **elhanyagolható kérdéssé vált**.

Ma már a távoktatás olyan oktatási/képzési formát jelent, ahol: a tanuláshoz szükséges személyes kontaktus bizonyos részét kommunikációs eszközök használatával és speciális szerkezetű tananyagok segítségével helyettesítik, és az önálló, individualizált tanulást helyezve előtérbe valósítják meg a tudás-transzferet. A távoktatás – a képzési céloknak megfelelően – fizikai jelenléttel járó tutor-diák találkozásokat is magában foglal!

Figyelem! Előtérbe került a tanulás!

Kicsit lazábban fogalmazva a fentieket, úgy is mondhatjuk, hogy a **távoktatás olyan oktatási/képzési forma:**

- ahol a földrajzi távolság már szinte teljesen elhanyagolható,
- ahol a tanulási-tanítási folyamat szervezése és az ismeretanyag, illetve az elsajátítandó kompetenciák megszerzéséhez a szükséges információátadás alapvetően elektronikus eszközök és/vagy hálózat segítségével valósul meg,
- ahol az új információs és kommunikációs technológiák révén új szerkezetű tananyagok segítségével az önálló, egyéni tanulás módszereit helyezik az előtérbe,
- ahol a személyes tanár-diák közötti napi kapcsolat jelentős része infokommunikációs eszközökkel helyettesíthető, legyőzve ezzel a tanulni vágyók legkülönbözőbb eredetű időkorlátait,
- ahol a kompetencia-építéshez szükséges emberi kapcsolatok további részét – újfajta módszertannal „felvértezett” jelenléti foglalkozások keretében – újonnan képzett tutorok segítik.

Ha ma már nem döntő a földrajzi távolság, akkor mégis miben segít a távoktatás?

- Legyőzi az **egyén személyes napi elfoglaltságából adódó** korlátokat (tér, idő, kultúra, szociális stb.)
- Új tanulói rétegeket mozgósít: olyanokat, akiket a személyes kontaktuson alapuló képzés nem képes oktatni.
- Eszköze az egész életen át tartó tanuláshoz.

Fontos megjegyzések:

A távoktatás fenti értelmezéseit olvasva két lényeges gondolatra szeretnék kitérni:

- az első, hogy ha az elmúlt 30-40 évben bekövetkezett változás lényegében az eszközhasználatot érinti, akkor az nem lehet olyan „nagy dolog” – gondolhatnánk. És gondoljuk-e?
- a másik, hogy a távoktatás utóbbi fogalmi értelmezése szerint, a távoktatás nyugodtan nevezhető e-learningnek is!

Saját rövid válaszaim:

Ha csak eszközhasználat-változásra gondolunk, akkor sem olyan egyszerű a helyzet.

A távoktatás modern eszközeinek készítői jól ismerik a gondokat, és ez már a **hozzáférés területe**.

Nincsenek kész minták, nincsenek kidolgozott és követésre méltó utak. Nem egyszerű – a hagyományos eszközök készítését ismerő *régi oktatóknak* – az infokommunikációs eszközök készítését és hatékony alkalmazását egyik napról a másikra elsajátítani. És a gyakorlatban nem csak tanárok és oktatók készítik az elektronikus tananyagokat, hanem főleg egy új szakma művelői, az *informatikusok*. Az ő munkájukkal jelentősen **bővült a távoktatás szereplőinek köre**.

A sajátosan alakuló **tutorálás** szintén új problémákat vet fel, melynek kidolgozása még nem mindenütt mondható eredményesnek.

A második megjegyzéssel kapcsolatban valóban elmondhatjuk, hogy a modern távoktatás is nevezhető valóban e-learningnek! De tegyük hozzá rögtön, hogy nem minden e-learning távoktatás! Mint ahogyan már többször is említettem, szerintem a tágabb fogalom az e-learning.

Hogyan különböztethető meg mégis a távoktatás a tágabban értelmezett elektronikus tanulástól? A válaszhoz nézzük meg az elektronikus tanulás értelmezését is.

Második rész

Az elektronikus tanulás

A témám szempontjából legfontosabb üzenettel kezdem: az elektronikus tanulás fogalma sokkal tágabban értelmezendő, mint az (elektronikus) távoktatásé.

Az e-learning (elektronikus tanulás) kifejezés Európában egy hivatalos kezdeményezés hatására kezdett terjedni 2000-ben. Azt követően folyamatosan változott a fogalom meghatározása, és az értelmezések szakirodalma ma már több oldalt is betölt. Ezért ettől eltekintek.

Komenczi Bertalan szerint: az e-learning az elektronikus információs és kommunikációs technikára alapozott oktatásfejlesztési törekvések összefoglaló csúcsgömbjévé vált, és amely különbözőképpen értelmezhető az oktatás egyes területein és rendszerszintjein. [4]

Számomra az elektronikus tanulás kifejezés bonyolult tartalmat fed, hiszen olyan komplex folyamatokat tartalmaz, amelyek egyrészt tanulási, másrészt tanítási, harmadrészt pedig szervezeti/szervezési problémákat ötvöznek, s amelyek csak az információs és kommunikációs technológiák alkalmazásával valósulhatnak meg. Az elektronikus tanulás egyrészt olyan új tanulási-tanítási forma, amely alkalmas szervezett oktatási rendszerbe történő beillesztésre, másrészt új tanítási/tanulási mód és eszköz, amely az új, elektronikus tanulási környezeti – a hagyományos eszközökkel megvalósított tanulási környezethez viszonyított – sajátossága révén egyéni igények kielégítését is szolgálhatja. Ez utóbbit iskolarendszeren kívüli, önálló, egyéni, fölfedező tanulásnak is szoktuk nevezni. (Kovács Ilma: Az elektronikus tanulásról, Holnap Kiadó, Budapest, 274 p. 74. p.)

A megkülönböztetés legfontosabb eleme – szerintem – abban áll, hogy a **távoktatás egy (azaz egyetlen) speciális oktatási/képzési forma**, míg az **elektronikus tanulás ennél sokkal több, mivel egyéb oktatási/képzési formákat, tanítási és tanulási módokat és eszközöket is magában foglal a távoktatás mellett.**

Az eszközök között található olyanok is, amelyek vagy a hagyományos, ún. jelenléti képzés részeként oktatói irányítás mellett kerülnek alkalmazásra, vagy önálló feldolgozást biztosítva segítik a tanulást vagy éppen a tanítást, vagy olykor és egyre gyakrabban a vizsgáztatást. Nem is beszélve az autodidaxist támogató ma már szinte beláthatatlan „szabad” tanulást „felkínáló” hálózati és egyéb (adathordozók által biztosított) lehetőségekről.

Az elektronikus tanulás lehet: FORMA – ESZKÖZ – MÓD Lásd: [5]

A felhasználás szempontjából az elektronikus tanulás három területe már ma is elkülöníthetőnek látszik számomra, amennyiben teljes képzési rendszerként, képzés részeként alkalmazott (kiegészítő) eszközként és képzési rendszertől független, önálló tanulási módként is kezelhető.

Oktatási/képzési forma

Önálló rendszer, amennyiben *oktatási/képzési formaként működik*. (oktatási forma = a tanítási-tanulási folyamat szervezett megvalósításának összessége)

Ilyenek például az új technológiák felhasználását biztosító modern távoktatási rendszerek, azaz a **távoktatási szervezetek**, vagy az önállóan működő virtuális egyetemek, a konzorciumokban szervezett internetes vagy virtuális kampuszok stb.

Továbbá ide lehet sorolni az összes – didaktikai szempontból zárt rendszerű – továbbképzési formát, akár munka mellett, akár munka helyett, azaz munkaidőben a munkahelyen történik, továbbá a tanfolyami és vállalati képzések sokaságát stb.

Oktatási eszköz

Önálló oktatási (tanítási és/vagy tanulási) *eszközként kezelhető*, amely

1. *beilleszthető a jelenléti oktatás/képzés rendszerébe, például:*

- ha internetes forrásokra összpontosított tanulási környezet felhasználására gondolunk, de oktatói irányítás mellett (főleg a felsőoktatást jellemzi);
- ha kiegészíti a tanár/oktató munkáját;
- ha a tanuló egyéni tanulási szakaszait támogatja;
- ha a vizsgára való felkészülést gyakoroltatja a tanulóval;
- ha vizsgáztatás céljából készül;
- ha teljes tantárgyak vagy modulok távoktatásának kivitelezésére alkalmazzuk és így illesztjük be egy nappali vagy tanfolyami képzés egészébe stb. (Ez utóbbiak készítése történik leggyakrabban a felsőoktatásban és a szakképzésben napjainkban Magyarországon.)

2. *csak az önálló, felfedező egyéni tanulást szolgálja*. Oktatási céllal készül. Felhasználása során kapcsolódik vagy nem kapcsolódik oktatási rendszerhez.

Megjegyzések:

A rendszerelméleti megközelítés az 1. pontban (kivételt képez a legelső változat) számol egy – az eszközhöz képest külső – működő oktatási/képzési rendszerrel. A 2. esetben nem vesz figyelembe külső „kényszerítő” rendszert, csak a saját rendszere szerint irányít.

Mindazonáltal lehet szó egy és ugyanazon eszközről. Az 1. pontban felsoroltak közül az első megoldás itt is kivételt képez.

Bár mindkét esetben a felhasználás irányából közelítek és az „eszköz”-jellegét szeretném kihangsúlyozni, fontosnak tartom megemlíteni, hogy mindegyik esetben komplex belső módszertanra épülő, több tanítási és tanulási módszert ötvöző, új technológiákat felhasználó eszközre és oktatástechnológiára gondolok, és nem egyszerű ún. illusztrációkra vagy kiegészítőkre. Ez utóbbiak készítése természetesen bármikor lehetséges.

Önképzési mód vagy eszköz

Az önképzés informális és non formális módja/eszköze.

Célja az önként vállalt egyéni tájékozódás, kutatás, tanulás. Maguk az eszközök nem oktatási/képzési céllal készülnek!

Az elektronikus eszközök felhasználása esetén az egyén ösztönös, vagy tudatos, de mindenképpen képzési rendszeren kívüli, *egyéni ambíciókkal közelít* az új technológiákat hordozó eszközökhöz, és *egyéni keresési vagy tanulási módszerekkel dolgozza fel* a talált információkat és mindezt iskolarendszeren, illetve képzési szervezeteken kívül vagy ottani képzésével – időben – párhuzamosan teszi. Már felsorolni sem lehet a jó ideje hasznosított számítógépes programokat, játékokat, CD-ROM alkalmazásokat, és a véget nem érő lehetőségeket nyújtó internetes forrásanyagot stb.

Sokan határtalan lehetőséget látnak az elektronikus tanulás ezen tág értelemben vett felhasználási területében. Szerintük az elektronikus tanulás az egyéni, önálló tanulás új technológiákkal történő megvalósulását jelenti tekintet nélkül arra, hogy mi a tanulás célja, vagy arra, hogy kapcsolódik-e az egyén tanulása valamely oktatási/képzési szervezet irányító, támogató munkájához, illetve, hogy diplomáért vagy „csak” tudás megszerzésért történő „tevékenységről” van szó.

*

Én tehát, mint olvasható, az e-learning, azaz az elektronikus tanulás fogalmába az elektronikus távoktatás mellett egyéb képzési formákat, eszközöket és tanulási módokat is beleérték.

Felfogásom természetesen vitatható, de az egyszerűség kedvéért kérem, hogy jelen gondolatmenetem követéséhez fogadják el az alapállásomat: **a modern, azaz az elektronikus távoktatási forma csak része az elektronikus tanulásnak.**

Így nem csak, hogy kapcsolódási pontokat, hanem komoly fedési területeket is találhatunk az elemzett területek között.

Jelen tanulmányomban, a jól érzékelhető kapcsolódási felület miatt kellett, hogy kitérjek az elektronikus tanulás értelmezésére. Mindez természetesen a címben jelezett **távoktatás és a hozzáférés** elemzése szempontjából.

Harmadik rész

A hozzáférés

Mondanivalóm központi (választott) kérdése nem az, hogy új oktatási/képzési forma született-e vagy születik-e a modern, azaz az elektronikus távoktatás létrejöttével, hanem az, hogy

- **milyen a „hozzáférés”** ehhez a mostanra már kialakult és – visszarövidült szóval – ismét **távoktatásnak** nevezett oktatási/képzési formához,
- **most az elektronikus tanulás idején?**

A hozzáférést a hagyományos és a mindannyiunk által jól ismert oktatáselméleti kérdésekkel hasznos megközelíteni, hiszen ezekhez vagyunk hozzászokva:

- Tanítunk?
- Ki tanít?
- Tanulunk?
- Ki tanul?
- Hogyan tanulunk?
- Hogyan tanítunk?
- vagy csak segítünk tanulni?
- Mit tanítsunk?
- Mit tanuljunk távoktatással?
- stb.

Bárkinek feltűnhet, hogy a kérdések sorrendje is a hagyományos irányt követi. Részemről ez teljesen tudatos, hiszen – **bármennyire is a tanulást helyezük a képzés középpontjába** – valakinek, vagy valakiknek **„lehetővé kell tenniük” tanulást**. (Ezekre a kérdésekre az Új út az oktatásban? A távoktatás című monográfiámban korábban már részletesen kitértem. Lásd: [3])

Hozzáférés az intézmények részéről

Tény és való, hogy mára kibővült a távoktatás eszközrendszere. A hozzáférés tárgyi és anyagi nehézségeire – legyenek is bármennyire is jelentősek – nem térek ki.

A képzést felvállaló intézmények központi feladata *a tanulás irányítása*. Távoktatás esetében ennek két fontos pedagógiai területét szoktuk elméletben megjelölni: *a tanulók tananyagokkal történő ellátását és a tanulóhoz szükséges interakciók biztosítását (azaz a tutorálást)*.

Ami az első területet illeti, az hellyel közzel megvalósul a gyakorlatban, de komoly lemaradás tapasztalható a **tutorálás** frontján. Számomra érthetetlen ez a magyar hozzáállás a tutoráláshoz.

A hagyományos „levelező tagozati” képzés hatását vélem ebben a vonatkozásban felfedezni: **szükséges, de nem áldozunk rá**. Ezzel sajnos nem lehet egyetérteni! A távoktatás hazai, gyakorlati sikertelenségének legfontosabb oka a tutorálás hiányában (vagy hiányosságáiban) keresendő.

Elektronikus keretrendszerek működtetését követeli meg ma már a Magyar Akkreditációs Bizottság is (MAB). Az utóbbi 3-4 évben ez már követelmény a felsőoktatásban. Készülünk az Egységes Európai Felsőoktatási Térségben való együttműködésre. A bachelort (Bsc), azaz az alapképzést indítani szándékozó felsőoktatási intézmények – távoktatási – szakindítási kérelmei bizonyítják, hogy ettől már nem tekintünk el 2005 óta, és a követelmények fokozatosan megjelennek a mester képzés szintjén is.

k

„**A távoktatási keretrendszer** (képzésmenedzsment rendszer) a szerver-kliens architektúrában működő digitális hálózaton belül szerveralkalmazásként funkcionáló informatikai alkalmazás (szoftver), melynek feladata az elektronikus távoktatás (e-learning) szervezése, a képzési folyamat működtetése (a képzéseknek, elektronikus tananyagoknak a tanuló számára történő eljuttatása) és mindezek értékelése. A rendszer alkalmazásának középpontjában a hallgató(k)nak az elektronikus képzéseken – a képzési célok elérése érdekében – történő tevékenységének megszervezése és lebonyolítása áll.

A **távoktatás**: Sajátos információ-technológiai és kommunikációs taneszközök, valamint ismeretátadási-tanulási módszerek használatával az oktató-hallgató interaktív kapcsolatára és az önálló hallgatói munkára épülő **képzés**, amelynek időtartamát, az ismeretátadás és a tanulmányok teljesítése ellenőrzésének formáit a hallgatóval kötött – egyéni tanulmányi rendre vonatkozó – megállapodásban a felsőoktatási intézmény határozza meg.” (Akkreditációs Útmutató, kiegészítés távoktatási tagozatok (szakok) akkreditációjához. 5. sz. melléklet. A használt fogalmak értelmezése. Kiadja a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB), Budapest, 2005.)

Felkészültek-e az intézmények?

Általában és többségükben készülnek..., de múlt időről még nem beszélhetünk.

A pályázók egy része már rendelkezik megfelelő keretrendszerrel.

Országos méretekben azonban nem beszélhetünk sem európai színvonalról, sem egységes országos szintről. Igen, nagy a szóródás. Az elmúlt évtizedben rengeteg pályázati lehetőséggel éltek a legkülönbözőbb intézmények, és komoly beruházásokat eszközöltek.

A tananyagkészítési feladatok nagy részét (a régi tanítói feladatok talán nagyobbik százalékát) sok intézményben informatikusok vették át, akik azonban gyakran igen gyér pedagógiai ismeretekkel rendelkeznek. Vannak intézmények, amelyek külső megrendelésre készíttetnek elektronikus tananyagot, amelyet aztán nem feltétlenül építenek be a tanítási-tanulási folyamatba. Rábízzák annak „megtanulását” a tanuló felnőttre, aki nem sokat profitál az ilyen anyagokból. A képzésről, vagy a tanfolyamról pedig rossz véleményt alakít ki magának.

Láthatóan igen sokszínű az országos mezőny.

Egyéni véleményemet fogalmazom meg, amikor úgy látom, hogy mégis rengeteget fejlődött a távoktatás tekintetében – főleg – a magyar *felsőfokú felnőttoktatás* az elmúlt 10-15 évben. De, nem eleget, ha a versenyképességet vesszük alapul. A felnőttképzésre irányuló politikai akarat jelentősége mindazonáltal e téren megmutatkozik.

A lemaradás azonban nem is a felsőoktatásra jellemző, hanem a *felnőttképzés egyéb területeire*.

Mit értek ezen? Azt, hogy a felnőttképzés nem alkalmazza sem mennyiségében, sem minőségében azokat az önálló tanulást megkönnyítő eszközöket és módszereket, amelyek használatában – például már a szórakoztató elektronikában – a tanuló egyén egészen jártas. Számomra érdekes jelenség, hogy éppen az a felnőtt réteg „szorult ki” eddig a modern tanulási eszközök használatából, amelyik a munkahelyén már elektronikus eszközökkel dolgozik: kereskedelem, bank, gyári termelési területek stb.

A felnőttképzéssel foglalkozó hivatalok felelős szakemberei közül még ma is **sokan gyanúsan szemlélik a távoktatást**. Ahelyett, hogy időben erősebb támogatást nyújtottak volna e területnek, azzal, hogy kidolgozták volna a kinek? a mit? a miért? a mikor? a hogyan és a miként kérdéseit, elutasítják a „gép” használatát, és ma is a szemtől szembeni tanítás hagyományos módszereit gyakorolják (például előadások formájában), továbbra is életben tartva a felnőttoktatás „passzív befogadási” gyakorlatát. Olyan felnőttek esetében is (néha), akik már tudnának élni a technológiák nyújtotta lehetőségekkel. Eredmények azért vannak.

Pozitív eredmények:

- sok intézményvezető elfogadta a kihívást,
- a képzésre vállalkozó pl. felsőoktatási intézmények oktatói szinte kivétel nélkül részeseültek már távoktatási szakemberképzésben, vagy tutorképzésben, sőt rengetegen több éves távképzési gyakorlattal is rendelkeznek már,
- a szakképzés területén megindultak az e-learninges képzések és egy e-learninges tanárképzés is folyik az önként jelentkezők számára (Érdekes megfigyelni: itt már nem is beszél senki sem „távoktatásról”!)
- stb.

Negatív hozzáállás:

- ott jellemzőbb, ahol nincs még távoktatási képzés,
- erős a ragaszkodás a megszokotthoz,
- félelem az újtól,
- új elektronikus tananyag készítése sok energiát és időt igényel,
- magas költségek,
- elismertsége kérdéses.

A következő kérdés: Hogyan történik a tanítás?

Erre a hagyományos kérdésre csak kitérővel lehet és kell válaszolni.

Az elektronikus távoktatás idején ugyanis a távképző intézmények feladata nem az, hogy „oktassanak”, „tanítsanak”, hanem az, hogy „**lehetővé tegyék a tanulást**”.

Ez a **hozzáférés** fontos követelménye.

Nagyon fontos lenne ennek az **újfajta hozzáállásnak** az elfogadása. Nevezetesen annak, hogy a képző intézmények szakszerű elektronikus tananyagok készítése és rendelkezésre bocsátása mellett a kompetenciaépítéshez szükséges tutorálás biztosításával **„nyújtsanak szolgáltatást”** a tanulásra vállalkozóknak (többnyire a felnőttek).

Ezt a kérdést szemlélve, ma még nagyon vegyes gyakorlattal találkozhatunk.

Egyéni véleményem, hogy a „szolgáltató” jelleg kevésbé érvényesül, és kevésbé jellemzi a távoktatási gyakorlatot. A mai magyar felsőoktatás – például – még mindig szívesen „oktat”... és nem kezeli a tutorálást olyan értékű tevékenységként mint, amit a tanulás újfajta irányítása megkövetel ebben az oktatási/képzési formában.

Mégis, milyen választ is várunk a feltett kérdésre?

Természetesnek tarthatnánk az egyszerű választ: az elektronikus távoktatás során a **„tanítás” elektronikus eszközök rendelkezésre bocsátásával és tutori beavatkozás segítségével történik.**

És mi a valóság?

A távképzés nem feltétlenül elektronikus eszközökkel történik még napjainkban sem. A képzések igen **jelentős százaléka írásos tananyagokra támaszkodik**, amelyeket vegyes minőségű **multimédiás eszközök egészítenek ki. A tutori foglalkozások csak nagyon ritkán töltik be az elméletben kidolgozott és elvárt tanulásirányítási funkciójukat.**

Mindazonáltal a **tanulás irányítása** – már szinte mindenki belátja, hogy – elképzelhetetlen **tanulási útmutatók** nélkül. Ez óriási előrelépés. Ezek között – pedagógiai szempontból – már teljesen kifogásolhatatlanok is vannak forgalomban. Nagy részük írásban készül, de több hálózati anyagba beépítve is megtalálható már. A legjobb tananyagokban mindenütt a „helyükön” található.

Kevés továbbá a „főleg hálózatra támaszkodó” képzés.

Nos, itt is rengeteg és sokféle a lemaradásunk a kínálatban.

Kis ország vagyunk, és milliónyi irányban forgácsoljuk szét az energiáinkat. Ahelyett, hogy egy-egy szakmát egy adott központból távoktatnánk, azonos képzéseket kínálunk többfelé is, kis létszámú hallgatóságoknak.

Egy kis kitérés a múltba:

Amikor 1980-ban befejeződött a „pécsi távoktatás-módszertani kísérlet” néven ismert kutatás és oktatás, mely munkát a Felsőoktatási Pedagógiai Kutatóközpontból én magam is irányítottam 5 éven át, már rendelkezésre álltak bizonyos felhasználható pedagógiai modellek, amelyek minőségi biztosítékul szolgálhattak volna az országos kiterjesztéshez, azaz a hozzáférést tudták volna biztosítani. Elmaradt.

Ennek – az 1973 és 1980 közötti 900 hallgató távoktatásával összekötött – kutatásnak (a pécsi távoktatás-módszertani kísérletnek) a következő volt célja: a főiskolai levelező tanárképzés területén hasznosítható oktatóanyagok és oktatási módszerek, valamint ezek pedagógiai modelljeinek a kidolgozása.

Akkori hipotézisünk szerint: 1. „az oktatóanyagok és módszerek segítségével a főiskolai levelező tanárképzés hatékonyabban töltheti be jelenlegi funkcióját, 2. eszközeink a jövő távoktatási rendszerében megfelelő módosításokkal könnyen alkalmazhatók az oktatás egyéb szintjein és területein, 3. újszerű megoldásaikkal frissítően hathatnak a nappali tagozatos oktatóanyagok összeállítására és az ott alkalmazott módszerekre.”

A hozzáférés lehetősége – mind a konkrét tanulásirányítási útmutatókhoz, mind pedig annak pedagógiai modelljéhez – biztosítva volt. Akkor sem élt a lehetőséggel az ország és ma sem élünk kellőképpen a lehetőségeinkkel.

Ma persze mégis csak más a helyzet. Vannak honosított és saját keretrendszerünk és alkalmazható oktatástechnológiák. Sőt a kidolgozásra került e-módszertanok is rendelkezésre állnak. Annak, aki tud róluk...

Újabb kérdés:

Ott, ahol rendelkezésre áll az új technológia, ahol biztosított a hallgatói, azaz tanulói hozzáférés, ott is fel kell tennünk egy fontos kérdést: **milyen tartalomhoz jut hozzá a mai tanuló a modern technológiák segítségével?**

Szerintem ezen a téren teljes a lemaradás. **Többnyire hagyományos tartalmakhoz** lehet ma hozzájutni. Még nem jellemző az új irányokba történő elmozdulás. Ehhez bőven elegendő elolvasni a távoktatást szervező intézmények küldetésnyilatkozatát.

*

További válaszra váró kérdések:

Milyen a képzésre beiratkozott „tanulók” hozzáférése a szervezett távoktatáshoz napjainkban?

Kérdés: hogyan tanulunk az elektronikus eszközökkel?

Elméletileg igaz, hogy az elektronikus eszközök használatával elsősorban tudáshoz, információhoz szeretnénk jutni, ismereteinket szeretnénk bővíteni. Napjaink modern távoktatási kurzusai azonban új technológiai elvárásokat is támasztanak a tanulókkal szemben is. Az ezredforduló első évtizedének felnőttjei a különböző szakmai ismeretek és kompetenciák megszerzése mellett vagy előtt (?) a digitális írástudással is meg kell, hogy birkózzanak.

A mai gyerekek már rengeteg információs csatornát használ fel tudása gyarapodása érdekében: *él az elektronikus tanulás, azaz e-learning adta (egyenlőtlen) lehetőségekkel.*

Internetezés közben azonban nem tételes tudást szerez, hanem – rengeteg hatékony és szívesen megszerzett – **tudáselemhez jut hozzá.** Számára az elektronikus eszközök jövőbeli iskolai használata már egy új tudásszerkezet bővítését, gazdagítását jelenti...majd. Felnőttkorában nem lesznek nehézségei az eszközhasználat terén, könnyen folytat majd akár távoktatási tanulmányokat is...ha egyáltalán még így fogják akkor is hívni. Ki tudja...?

A tanulni vágyó mai felnőtt rendelkezik-e azokkal a készségekkel, amelyek biztosíthatnák számára a tudás megszerzését, ismereteinek bővítését elektronikus eszközök segítségével?

Ezt a kérdést azonban már nem csak a távoktatás vonatkozásában tehetjük fel, hanem szélesebbre nyitva és általában az elektronikus tanulásra kiterjesztve.

A felnőtt ember elektronikus eszközhasználata merőben más, mint a gyerekéké.

Az eszközhasználat Magyarországon még nem általánosan biztosított. A háztartások mintegy jó harmada rendelkezik internethozzáféréssel.

Aki pedig tanulási céllal nyitja ki életében először, vagy másodszor a számítógépet, vagy kezd ismerkedni az internethasználattal, annak igen alacsony a „hozzáférési” rátája.

Aki már jártas a számítógép kezelésében, netán már jó ideje internetezik is, több eséllyel indul a tanulásnak felnőtt fejjel. De, mi, a mai felnőtt generációk többsége, ismerjük a képernyős „látásmód” és tanulás nehézségeit. Milyen lehet ezen generációknak a tudáshoz való hozzáférés foka? – tesszük fel a kérdést, miközben bevalljuk, hogy képernyőről még hosszabb szöveget sem tudunk a kezdeti időkben jól olvasni, sem képernyőről tanulni.

Ha a távoktatás résztvevőinek, a tanulóknak az elektronikus tanuláshoz való hozzáállását gondoljuk át, már kutatási eredmények nélkül sem csodálkozhatunk az intézmények fentiekben elemzett vegyes hozzáállásán. Náluk minden lecsapódik.

Hasznos lenne és a továbblépéshez lassan elengedhetetlen a felnőttek elektronikus eszközökkel történő tanulását konkrét kutatások során elemezni.

Nem felejtethetjük el, hogy az *internetkapcsolat* megléte még nem azonos a *kellő internethasználattal*, az iskolai órák alatti *számítógéphasználat* nem minden esetben jelent még *korszerű pedagógiát*, sőt a *digitalizált és e-learninges tananyag* sem mindig *korszerű tananyag!*

Marad még jó néhány válaszra váró kérdés a fentiekben futólag érintetteken túl is. Pl. Mégis ki-nek kell megtennie az első lépést? Mit kell tanulni? Mit kell tanítani? Kit kell tanítani? Hogyan kell tanulni? stb.

Összegzés

A fenti értelemben és vázlatosan jelzett „hozzáférési” nehézségek ellenére mit ajánl a modern távoktatás?

- A távoktató intézmény által elkészített tananyag bármikor, bárholnan hozzáférhető egy számítógép és internet hozzáférés segítségével.
- A jó elektronikus képzési program segítségével minden hallgató egyéni adottságainak és tudásszintjének megfelelően dolgozhat a tananyaggal, amely biztosítja számára a szükséges gyakorlást, és lehetővé teszi, hogy saját tempójának megfelelően haladjon az önálló tanulás szakaszaiban.
- Ebben a képzési formában a különböző képzettségű és tudásszintű felnőttek nem zavarják, nem akadályozzák egymást.
- A tananyagban történő előrehaladás egyéni módon történik, nincs térhez, sem időhöz való kötöttség.

- Az e-learning technológia interaktív képzési környezetet biztosít a tanuló számára, amelyben mind az önellenőrzés, mind a külső személy által gyakorolt ellenőrzés rendelkezésére áll a továbblépéshez.
- Az interaktív képzési környezetet jelenléttel járó tutor-diák találkozók teszik teljessé a képzési céloknak megfelelően.
- Ebben a környezetben a beiratkozottak kapcsolatot teremthetnek egymással, információkat oszthatnak meg egymással.
- A résztvevők létszáma nincs megkötve, akár több ezer hallgató is végezhet egyszerre azonos tanulmányokat.
- A beiratkozott számára jelentős lehet a költséghatékonyság, mivel nem kell szabadságot kivenni, nem kell utazgatni és szállásköltségeket fizetni.

*

Tartsuk szem előtt:

Napjaink oktatási/képzési, valamint az egyén által önként felvállalt tanulási feladatokat egyre inkább az információs és kommunikációs technológiák használata határozza meg.

Ezek a feladatok részben erősen eltérnek minden korábbi feladattól, részben továbbra is igényelni fogják – de *megújult formában és módon* – a tanuláshoz szükséges **közvetlen emberi kapcsolatokat**, a speciális interakciót. Megítélésem szerint **a tutorálás területenkénti kidolgozása**, a *többféle tutori munkára történő képzés a legégetőbb fejlesztési feladatok közé sorolható.*

Mindezt javaslom, hogy használjuk fel a régi tapasztalatokat és vigyünk egészséges távoktatási szemléletet az elektronikus tanulásba is!

*

A fő kérdés nem az, hogy minél több felnőttet képezzünk távoktatással, hanem, hogy:

- minél többen tudjanak **önállóan tanulni** azokban a tanulási időszakokban is, amelyeket a képzési folyamatok „egyéni tanulás”-ként jelölnek ki a számukra bármely oktatási/képzési forma bármely szintjén,
- minél többen tudjanak az **új technológiák segítségével eredményesen is tanulni** életük bármely szakaszában,
- **minden gyereket** időben tanítsunk meg az új technológiákkal történő tanulásra, **hogy felnőttként be tudjanak illeszkedni az új technológiákkal átítatott munka világába, amelynek önállóan cselekvő felnőttre van/lesz szüksége.**

*

A fenti összegzéseket azért tartottam szükségesnek leírni, hogy a témában kevésbé jártas Tisztelt Olvasónak is jelezzem, hogy nem feledkezhetünk meg arról, hogy az egyre divatosabbá váló **e-learning célkitűzései és megoldási módozatai már a távoktatás idején kifomálódtak.** [4]

Minden kutató elismeri az e-learning néven összefoglalható fejlesztések jól körülírható forrásai között az alábbiakat:

- a távoktatás tapasztalatait és eszközrendszerét,
- a számítógéppel segített tanulást és
- az internetes, webalapú tanulás eszközrendszerét.

Az alábbiakban szeretnék rámutatni azokra a jelenségekre (amelyeket fentebb „fedési felületeknek” neveztem), amelyeket a távoktatás 1960-tól kezdve kidolgozott, és amelyeket a **távoktatás „örökségeként”** az elektronikus tanulásnak (az e-learningnek) is érvényesíteni lenne jó. *Nem konkrétumokat, hanem szemléletet szeretnék hangsúlyozni!*

Negyedik rész

Vigyünk távoktatási szemléletet az elektronikus tanulásba (az e-learningbe)

(Az alábbi vázlatos felsorolás a teljes elektronikus tanulási szférára vonatkozik, nem csak az elektronikus távoktatásra!)

A) a tanuló-, illetve tanulásközpontúság elve

- ahol a digitális írástudással rendelkező, saját, aktív tanulási munkájáért felelősséget érző tanuló számára szervezzük a képzést vagy készítjük az eszközt és
- ahol elfogadjuk, hogy képzőként és eszközkészítőként „nem tanítunk”, hanem „lehetővé tesszük a tanuló egyén számára a tanulást”

B) a rendszerszemlélet

- az intézmény (saját) elméleti oktatási/képzési rendszere kidolgozásakor
- a képző szervezet gyakorlatban történő szervezeti kialakítása során
- a képző szervezet menedzsmentjének a létrehozatalában
- a logisztikában
- a keretrendszer működtetésében
- a tanulók folyamatos és színvonalas tananyagellátásában
- a tanulásirányításában
 - a tananyagfejlesztés (eszközkészítés) csapatmunkájában
 - a kapcsolattartás teljes rendszerének kialakításában
 - az ellenőrzés és értékelés rendszerjellegű kialakításában

C) a folyamatszervezés szemlélete

- a képző szervezet megtervezése és működtetése idején
- a tananyagfejlesztés során
- a tananyagellátás területén
- a kapcsolattartás tervezése és szervezése területén
- a növekvő tanulói aktivitás kiszolgálása eseteiben

D) az „oktatási-kapcsolattartási” szemlélet, amit a távolság generál:

- a tanulók folyamatos tájékoztatásában
- a fejlesztésre kerülő tananyagokban
- a tanuló tanulási stratégiájának „támogatásában” (és/vagy kialakításában)
- a gépi kapcsolattartás során
- a tanár-diák fizikai jelenlétet igénylő/biztosító találkozások alatt
- az önellenőrzés és önértékelés lehetőségének és milyenségének kidolgozásakor
- az ellenőrzés és értékelés rendszerének, mint tanulásirányító rendszernek a kialakítása során (funkciójának meghatározása, módszereinek kidolgozása esetén stb.)

FONTOS kitérő!

A kapcsolattartás „gyengesége” lemorzsolódáshoz vezet, mivel különböző nehézségeket generál(-hat) a tanulás során:

- az idővel történő gazdálkodásban
- a lehetőségként létező elszigeteltség érzésében
- a tutor és a társak fizikai jelenlétének hiányában
- a modern információs és kommunikációs eszközök használatában, mind az egyéni tanulási szakaszban, mind a kommunikáció során stb.

E) a hatékony egyéni tanulást és a folyamatos kapcsolattartást biztosító keretrendszer kialakítása

F) a marketing szemlélet

Belső marketing:

- egységes és az intézmény minden munkatársa által elfogadott közös fogalom meghatározása, ha oktatási/képzési formájáról van szó (azonos megítélés a célokról, a tudásról, a kompetenciákról, a diploma odaítéléséről, a létszámokról, az egyéniesített képzésről, az ellenőrzés-értékelés rendszeréről és kivitelezéséről stb.)
- a rendszerszervezés alapján történő oktatásszervezés, (mivel minden képzés sajátos belső intézményi szervezettséget igényel),
- a minőségbiztosítás helyi értékei alapján történő tananyagfejlesztés/-készítés,
- az interakciók tervezése/szervezése,
- az ellenőrzés-értékelés rendszere,
- a tutori „támogató” rendszer (internetes és személyes találkozók).

Külső marketing

- A képzési forma megismertetése
 - a külvilággal (célcsoportokkal, rétegekkel)
 - a résztvevőkkel
- A kapcsolattartási formák megismertetése
 - a képzés résztvevőivel
 - a külvilággal (potenciális célcsoportokkal)

A marketing szemléletet indokolják azok a változások, azok a párhuzamos erők, amelyeknek tanúi vagyunk, és amelyek gyökerénél mindig ott áll a gazdaság.

A vállalati szféra és a szakmai képzés (a gazdaságból átvett) saját követelményei teljesítése érdekében (még a kifejezéseket is átveszi!) hasonló célokról beszél:

- termelékenység
- teljesítő képesség,
- technikalizálódás,
- minőség keresése,
- rugalmasság stb.

G) a régi és az új konvergenciája

(régi = a klasszikus távoktatás és a hagyományos jelenléti képzés, új = az e-learning a maga szűken vagy tágan vett értelmezésében)

Az e-learning tágabban értelmezett fogalma: bármely elektronikus technológiára/eszközre támaszkodó vagy annak segítségével kivitelezett képzés vagy tanulás a CD-ROM-tól és a számítógéppel támogatott tanulástól a videokonferenciáig, a műhol-dak által közvetített képzésekig és a virtuális oktatási hálózatokig. (Ha így közelítünk, akkor az elektronikus távoktatás ezen belül – valóban – csak egy a lehetséges oktatási/képzési formák között.)

A szűk értelemben használt e-learning fogalom csak a hálózaton keresztül szervezett vagy végzett képzést illetve tanulást ismeri el elektronikus tanulásnak.

(Ezek csak a fogalom egyik megközelítési irányai voltak. A megközelítésnek másik iránya is létezik. Ha a „nyitott- és távképzés” Európában általánosan elfogadott fogalmából indulunk ki, akkor az azon belül alkalmazott „elektronikus tanulási technológia” csak eszköze a távoktatásnak! Mindkét megközelítéssel egyet lehet érteni, de nem mindegy, hogy miből indulunk ki és nem mindegy, hogy mit és milyen célra alkalmazunk.)

A mai oktatás/képzés *igényekkel* lép fel mind a *képzőkkel* (amire több esetben is kitértem), mind a *tanulókkal* szemben. Napjaink felnőtt tanulói nem minden esetben állnak készen az elektronikus keretrendszer nyújtotta képzésben való tanulási részvételre. Erre is a képzőknek kell még egy ideig megtanítani a felnőtt tanulók többségét. Ezért **hangsúlyozzuk** mi, elméleti szakemberek a **D) pontban foglaltak fontosságát**, mivel ezen áll vagy bukik a képzés sikere, de az önálló tanulás fejlesztése is.

A távoktatási szemlélet elfogadását több tényező is alátámasztja, mivel kedvező gazdasági, technológiai, szociális és kulturális légkört teremtettek a fellendüléshez. Az alábbi felsorolással azok figyelmét szeretném felhívni, akik még ma is azt hiszik, hogy a távoktatás kizárólag oktatási/képzési kérdés, egyesek divathóbortja, és nem veszik figyelembe a világ változásait.

A leggyakrabban emlegetett befolyásoló tényezők:

1. Csökkennek a képzésre fordítandó költségek.
2. Hangsúlyozottá vált a „tanuló” mint „társadalmi lény” (az egyén) jelenléte.
3. Növekszik az egyén kompetenciái fejlesztésének az igénye.
4. Fellendültek (Nyugaton) a véget nem érő és a hatékonyság növelését kereső módszertani (pedagógiai) kutatások.
5. Megváltozott a munka természete.
6. A vállalatok egyre inkább stratégiai elemként kezelik a képzést (és a fejlesztések során a kezdeményezési készségek, a felelősség, az adaptációs készség kérdéseit helyezik előtérbe).
7. A társadalmon belül az önállóság fogalmának valorizációja is megindult.
8. Folyik a hagyományos iskolai és az annak megfeleltetett régi felnőttképzési modellekre reagáló innovációs andragógiai gyakorlati megoldások keresése.

A téma jelentőségét ma már sok közhelynek minősülő megállapítással is alá lehet támasztani. Például:

- megszűnőben van a „tanítás” mindenhatósága
- a tudáshoz való hozzáférés módja teljességgel átalakulóban van
- az iskolának újfajta súlyponti szerepet kellene betöltenie
- a „tanulásra” helyeződik át a hangsúly
- az elektronikus tanulási környezet kialakítása sürgős feladatként jelentkezik
- stb.

A megváltozott, új, elektronikus tanulási környezet **új tanulási stratégiák, stílusok és módszerek** kérdését veti fel **a képzés legkülönbözőbb szintjein és formáiban!**

Mondhatnánk azt is, hogy lassan idejét múlttá válik a távoktatás körüli dilemma. Úgy ér véget minálunk, hogy igazán nem is fejlesztettük ki.

De, ha nem csak magunkat szemléljük, a nemzetközi szakirodalomban látható, hogy a távoktatás elmélete által kimunkált és a gyakorlatban elterjedt módszertani jellemzők, valamint a távoktatási szemlélet sok-sok eleme egyre jobban **beszivárog** abba, ami új, azaz az **elektronikus eszközökkel tervezett és kivitelezett tanítás és tanulás rendszereibe** (legyen szó teljes, diplomát adó képzési rendszerről, egyetlen eszközről, vagy az autodidaxis tudatos vagy kevésbé tudatos kiszolgálásáról.)

Véleményem szerint az e-learning technológia szerepe, akár akarjuk, akár nem, olyan fokú lesz a közeljövőben, hogy mind a tanulói, mind a tanítói/tanári oldal gyakorlatának részévé válik.

Íly módon – és fokozatosan – indokolatlanná válik a címben feltett kérdés is.

Ötödik rész

Azonosítható-e a tanulás az elektronikus tanulással?

Nem lenne helyes azt mondani, hogy mostantól „az elektronikus tanulás átveszi a tanulás helyét”!

Ma, amikor a *tanulásról* beszélünk, gondolatban már kilépünk a **formális** oktatás intézményeinek keretei közül. Az egész életre kiterjedő tanulás gondolatisága a **nem formális** és **informális** lehetőségeket is – mint a tudásalapú társadalmak nagyon fontos elemeit – stratégiai programjaként értelmezi.

Igaz, hogy a távolság több megközelítésben pozitívumot hoz a tanulási-tanítási folyamatba, hiszen lakjunk is bárhol, az elektronikus eszközök „megszelídítik”, lebontják a távolságot, nyugodtan részt vehetünk egy-egy távoli vidék, vagy ország képzésében.

Igaz, hogy a tanulás idejének és ritmusának felszabadítása, és az oktatási folyamat szabadsága első látásra könnyítést jelezhetnek.

Tudnunk kell azonban azt is, hogy *magá a tanulás ennél sokkal több és igényesebb tevékenység!*
A tanulás nem korlátozódik és nem korlátozható az elektronikus tanulásra!

A tanulás az egész életen át húzódó élettevékenység. Idézet *Lappints Árpád* könyvéből: „Amennyiben a tanulást tevékenységként fogjuk fel, akkor nyilvánvalóvá válik, hogy a személyiség fejlődésének/fejlesztésének meghatározója nem az információ mennyisége, hanem az egymásba szerveződő, integrálódó műveletek, cselekvések, amelynek következtében a tanuló egyre magasabb fejlettségi szintet ér el. Így nyilvánvaló, hogy az oktatás nem a régi értelemben vett „ismeretközvetítő” folyamat, hanem a legfontosabb személyiségfejlesztő tényező.” [6]

Bármennyire is paradigmaváltásról beszélünk néhány éve az oktatásban, nincs arról szó, hogy az oktatás/képzés minden szintjén és területén elektronikus eszközökkel végzett tanulási tevékenységre gondolhatnánk.

Ugyanakkor, ha nem tévesztjük szem elől, hogy a tanulás az egész életre kiterjedő élettevékenység, arra is gondolnunk kell, hogy tanulni nem csak iskolában, vagy nem csak oktatás keretében szoktunk.

Mindazonáltal magá a tanulási aktus kérdése nem azonos módon vetődik fel a hagyományos oktatás folyamatában és az elektronikus tanulás menetében.

A hagyományos tanulás során

Az oktatás/képzés kulcselemei a tanító/tanár/oktató szakértelmétől függenek és az osztályteremben történő közvetlen interakciótól. A visszajelzés többnyire valós időben történik éppen úgy, mint minden pedagógiai módszer, amelyek a képzési folyamat biztonságát adják. Ehhez kell hozzáadni a csoporthatást, ami – ha jól él vele a tanító – növeli a tanulás hatékonyságát.

E tanító által *közvetlenül irányított* időtől élesen elválik a tanuló által *önállóan végzett tanulási munka* ideje, azaz az otthoni felkészülés a következő órákra és a házi feladatok elkészítése. Ez utóbbit szoktuk *közvetett irányítású tanulási időnek*, vagy *közvetett irányítású tanulási szakasznak* nevezni az oktatáselméletben, hiszen ezen feladatok elvégzésére eredetileg a – közvetlen tanítói irányítással végzett – órai utasítások, gyakorlások készítik elő és készítik fel a tanulót.

Az elektronikus tanulás során

A tartalom lerövidülésének és elszegényedésének a veszélye áll fenn. Az információk (szükségszerűen, vagy nem) összefoglaló jellegűek, rövidek. A régi tanári magyarázatok ritkák (és régi formájukban egyáltalán nincsenek is), az ismétlések szintén nehezen lelhetőek fel. Pedig ezek fontos elemei (voltak?) a memorizálásnak. És maga a memorizálás milyen fontos volt (?) a tanulásban!

A képernyőn lehetetlenség ugyanannyit olvasni, mint egy könyvből. És képtelenség annyi kiegészítő megjegyzést, figyelemfelkeltő anekdotát, történetet mesélni, hogy a téma iránti érzékenységet felkeltsük és fenntartsuk a tanulóban.

Ezen hiányokkal szemben az ergonómia, a játékos képalkotás, így az esztétikai örömek erőteljesen kihangsúlyozódnak az elektronikus tanulásban. Annak arányát, hogy a különböző korban lévő tanulónak milyen mennyiségben van szüksége a képek illetve a szöveg által közvetített ismeretekre, ma még nem tudjuk a pontos választ.

Ami a pedagógiai folyamat oldalt illeti, az elektronikus tanulásban az elsajátítás megkönnyítéseért felelős szakemberek szintén megszorításokkal tudnak csak dolgozni: még korlátozott a képernyőre vihető játékos szituációk, szerepjátékok stb. száma. Meg lehet csinálni ezeket, de ma sokan úgy gondolják, hogy távolról sem lesznek olyan gazdagok, mint a valóságban megélt szituációk.

Miután nincs tanító az elektronikus tanulásban, nincs, aki azonnal ellenőrizhetné, hogy megértette-e a tanuló, amit meg kellett volna értenie. Még ha létezik is a távolban egy tutor, ő soha nem fogja ugyanazt csinálni, amit a jelenléti oktatásban egy tanító/egy tanár tett, vagy tehetne. Ott valós időben észlelhetők a megértés és a meg-nem-értés gondoljai és javíthatók azonnal.

Vége a régi csoporthatásnak az elektronikus tanulásban.

Az elektronikus tanulásban lehetséges fórumalkotás nem tölti be a hagyományos csoport szerepét. A csoporttársak között nincs fizikai kontaktus, a kommunikáció az esetek nagy részében aszinkron jellegű, az információszerzés vagy az ismeretek megosztása pontszerűvé zsongorodik, maga az eszmecsere a képernyőn megjelenő – gyakran – egyszavas közlésekre rövidül. Ma legalábbis ez az általános helyzet.

A beépített feladatok – az érvényesítés szempontjából – sokszor nagyon célzottak. A quízek és a tesztek csak arra alkalmasak, hogy felszólítsanak bennünket arra, hogy válasszuk ki a jó kockát. Az egyéni produkciók egyszerű kifejezésekre redukálódnak. Egy jó válasz beazonosítása nem azonos egy téma önálló kifejtésével, elmagyarázásával, bemutatásával, elkészítésével.

A hagyományos tanulás során az értékelés egyéni tevékenységek sorozatos ellenőrzésével realizálódott és rendszerint az egész tanulási-tanítási folyamat teljes ideje alatt működött. A menet közben bennünket alakító ellenőrzés-értékelés szerepét mindannyian jól ismerjük régi tapasztalatunkból. A képernyőn a visszajelzésnek ezt a finomságát illúzió volna keresni. Legálábbis ma. Ott az értékelési módszerek segítségével annyit tudunk meg, hogy egy kis fejezet kis része után jól klikkeltünk egy jó kockába.

Az elektronikus tanulás negatívumai a tanulás szempontjából

Két szembetűnő gyengeséget szokás kiemelni:

- a távolságot és
- a magányosságot.

Távolság a régen megszokott tanítótól (aki már nem is létezik az elektronikus tanulás esetében), távolság az iskolától, hiszen nincs is iskola, távolság a tanuló társaktól, akik szintén egyedül, magányosan ülnek számítógépeik előtt stb.

A gond az, hogy mihelyt egy tanuló, legyen az bárki, szemtől szemben találja magát egy nagy halom információval, tendenciózusan azt ragadja ki, azt érti meg, amely információt már korábban is ismert. A saját régi képzetének megfelelően alakítja a témát, strukturálja a saját tanulási menetét és nem az új témának megfelelően. Ez a kognitív szűrés jelensége, amely már régóta ismert. Minél kevésbé vagyunk kompetensek, annál inkább korlátozzuk a saját tanulásunkat.

Tanítói feladat lenne, hogy abba az irányba vigyen el minket tanulókat, amelyekbe nem gondoltuk, hogy mennünk kellene, mivel nem is gondoltuk, hogy az is érdekes lehet. A számítógéppel szemben ülő tanuló, még ha az internet minden elérhetőséget biztosít is a számára, valószínű, hogy csak a könnyen befogadható helyes információkat fogja megkeresni és nem azokat, amelyek gondolkodásra, alkalmazkodásra, tanulásra – tehát tevékenységre – serkentenek.

Ezt a nehézséget – elvileg – *különböző tanulási programok segítségével szintén le lehet győzni.* Ha sikerül tovább fejleszteni a tanulás hálózaton történő kivitelezését, akkor **hosszú távon ezek a negatívumok szép lassan megszélidülnek.**

Hogyan gazdagítja az elektronikus tanulás magát a tanulást?

Először: Óriási mennyiségű információt tud biztosítani a tanuló számára

A tanulónak azonban, láttuk, szüksége van arra, hogy az információkat előválogatva, szelektálva kapja. Ha a tanító = tanulásirányító olyan irányba tudja terelni a tanulót, ahol az őt kevésbé érdeklő információkhoz is hozzá tud jutni (kihántja, kibogozza más információk közül,

megfelelően osztályozza őket, össze tudja hasonlítani más információkkal, és végül megfelelő összegzést is képes csinálni a találtak segítségével) máris elért egy nagyon fontos eredményt: aktív keresési/kutatási szituációba juttatta a tanulót, aki *önállóan* fogja kezelni az információkat. *Tevékenykedik!*

Egyetlen tanári intelem végighallgatása sem vezet olyan eredményre, mint egy önállóan megkeresett információ a honlapok világában.

A tanítói szerep fontossága tehát felbecsülhetetlen: tanácsot ad, utasít, rendez a keresést. Ő szervezi meg, és ő szabja meg annak irányát. Oktatótechnológusi feladatokat végez, képes arra, hogy megmondja melyek a kötelező haladási pontok, mely divergencia pontokkal kell szembesülni, és mely szintézist létrehozó pontokat kell elérni egy adott pillanatban. Ezek a pontok fogják összeadni és kialakítani a tanulási eljárást, amely lehetővé teszi az alkalmazkodást, az újhoz történő igazodást.

Ily módon válhat például az internet a maga adatgazdagságával képzési eszközzé is. Az előre elkészített feladatokon és esettanulmányokon kívül, az adatbázisok elemzésének és az információk közötti *válogatási-tudás tényének köszönhetően válik az internet olyan oktatási/képzési eszközzé, amely mentális képzetbeli változásokat tud előidézni az emberben.*

Másodszor: „Hasznosítja” az egyedüllétet, a magányosságot

Ezt a tényt először a negatívumok között szokták szerepeltetni. Én is így tettem most is. A távoktatási szakemberek azonban már régen felhívták a figyelmet az egyedüllétben rejlő erőre is, amit aduként lehet fegyelembe venni.

A számítógép gyerekekre gyakorolt hatását ma már mindenki jól ismeri. Nem a játékok varázsára kívánok utalni, hanem arra, ami mögötte van. Egy jól felépített játék, vagy egyéb program (például „valami, amit meg lehet tanulni”), sokkal könnyebben „ráveszi” a gyereket a „megcsinálásra”, és talán éppen azért, mert az illető egyedül van. A negatív jelenségből, a magányosságból pozitív hajtóerő lesz/lehet. A csoportban, az osztálytermi tanulás során felmerülő negatív viselkedési formák elmaradnak: nem bámuljuk a másik társunkat, nincs dekoncentráció, nincsenek csöndes semmittevések stb. Amikor egyedül ül az ember a számítógép előtt, nincs kényszer, nincs ellenőrzés, és nincs arra sem lehetőség, hogy megszökjünk a program által felvetett erőfeszítés elől.

Persze, a gép előtt mindig fel lehet állni.

Harmadszor: Felszabadítja, egyéniesíti a tanulás ritmusát

A tanulási ritmus olyan kérdés, amit szintén folyamatosan és pozitív jellemzőként emleget a távoktatási szakma is a kezdetek óta. Minden ember más és más ritmusban tanul. A tantermi oktatásnál ez komoly problémát okoz. Az egyik tanuló már unatkozik, míg partársa még fel sem fogta, hogy miről van szó. Az elektronikus tanulási programoknál az egyén dönti el mennyi ideig tanul, a lényeg az, hogy dolgozza fel az anyagot. A tanulási idő korlátozásának a feloldása nagy segítség abban, hogy a tanulás előbb, vagy utóbb megvalósulhasson.

Negyedszer: Nem tekinthető teljesen elszigetelt és teljesen „távolsági” tanulásnak

A tutorálás egyéni és csoportos lehetőségei egészítik ki az egyéni tanulási szakaszokat az e-learning során is! Erről nem szabad megfeledkeznünk! Így lesz 100 %-os a folyamat, ha képzésre gondolunk. (Amennyiben képzésen kívüli, önként vállalt a tanulás, akkor más a helyzet. Például: rengeteg önállóan feldolgozható elektronikus tananyagban előre beépítve ott találjuk a gépi tutorálást.) Mivel az arányokat tekintve, többnyire az önálló, egyedüli tanulási szakaszok a hosszabbak, nagyon ki kell használni a tanítóval, azaz ttorral és tanulóársakkal együtt töltött időt.

A tutornak is ki kell használni ezt az időt, nem lehet a tartalom közvetítésével, vagy adatok, információk bemutatásával eltölteni.

Fontos!

Az e-learning folyamatába beletartozó jelenléti oktatási/képzési szakaszok módszertana soha nem lehet azonos a klasszikus, ún. jelenléti oktatásból/képzésből ismert módszertanokkal. Jeleztem már az új tutorképzés fontosságát.

Végre – írják a szakemberek – a „pedagógiával” (módszerekkel) lehet foglalkozni: újfajta rendszerezések, elemeztetések, problémamegoldások, új elsajátítási technikák stb. a gyakoroltásra, az alkalmazásra kerülhet sor. Az elektronikus tanuláshoz tartozó jelenléti szakaszok lehetőséget nyújtanak a tutor számára ahhoz, hogy szembesítse a tanulókat azzal, hogy **új – tanulásra vonatkozó – cselekvési módok, módszerek vannak kialakulóban!**

Hasonlóan új, de egészen más előjelű tanulási módszerek kialakulásának lehetünk tanúi akkor is, amikor az elektronikus tanulási eszközök egyikét vagy másikat a jelenléti képzési forma gazdagítására használjuk fel. Például sok CD-ROM és DVD segíti a tanuló otthoni felkészülését. Ez a változat Magyarországon is elterjedt, érdemes lenne összegyűjteni a módszertani tapasztalatokat.

Hosszú távra szóló jelzés:

Az informatizált tananyagok önmagukban nem teszik automatikusan innovatívvá és hatékonyvá magát a tanulást.

Az új elektronikus tanulási környezet új módszerek és módszertanok kidolgozását követeli meg.

Mindazonáltal az elektronikus tanulási szakaszokkal tarkított szemtől szembeni ún. jelenléti képzések -- ma még beláthatatlan módon – gazdagíthatók és felgyorsíthatók lesznek a jövőben.

Nem telik bele néhány év, és már nem is beszélünk távoktatásról, sem pedig elektronikus tanulásról, „csak” tanulni fogunk, azaz hol igénybe vesszük hol nem az addigra kifejlesztett újabb és újabb technológiákat, például a mobil eszközöket.

JEGYZETEK

(Hivatkozások és ajánlott irodalom)

[1]

BALOGHNÉ TRÓCSÁNYI, Berta: Távoktatási konferencia, Tihany, 1974. október 29-31. = *Pedagógiai Szemle*, 1975/3. sz.

CSOMA Gyula: *A munka melletti tanulás*, FPK, Budapest, 1977, 57 p.

[2]

Távoktatás Magyarországon 1970-1980, Szerk.: Kovács Ilma, Felsőoktatási Koordinációs Iroda, A felsőoktatás fejlesztését szolgáló kutatások c. sorozat, Szerk.: Végvári Imre, Bp. 1992, 225 p.

[3]

KOVÁCS Ilma: *Új út az oktatásban? A távoktatás*. OKKER Kiadó, (második bővített kiadás), 2005, Budapest, 209 p.

Elérhető: Országos Széchenyi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtár
www.mek.oszk.hu/02500/02584

[4]

KOMENCZI Bertalan: Didaktikai elektromagna, az e-learning virtuális valóságai, *Új Pedagógiai Szemle*, 2004/11

KOMENCZI Bertalan: *Elektronikus tanulási környezet, Kísérlet a jelenség didaktikai értelmezésére*, Habilitációs értekezés, Debrecen, 2007.

[5]

KOVÁCS Ilma: *Az elektronikus tanulásról*, HOLNAP Kiadó, Budapest, 2007, 274 p. Az elektronikus tanulás felhasználási területei 80-81. p.

[6]

LAPPINTS Árpád: *Tanuláspedagógia*. A tanulás tanításának alapjai, Comenius Bt., Pécs, 2002, 311 p.
